

Refleksjoner omkring Stiklestad-jubileet i 2030: Hva kan vi feire, og hvordan?

Hellige Olavs kristningsverk bidro i sterk grad til å integrere Norge i det europeiske fellesskapet. Enheten ytret seg blant annet gjennom den nye tros- og kirketilhørigheten, kristenretten, kunst og arkitektur preget av kontinentale stilidealer, dynastiske forbindelser og kongemaktens symbolbruk og ritualer. Olav selv mottok impulser fra så vel østlig som vestlig kristendom: han ble døpt i Normandie, knyttet til seg en angelsaksisk biskop som en av sine nærmeste rådgivere, og oppholdt seg i landflyktighet ved fyrstehoffet i Russland før han vendte hjem og falt på Stiklestad. Middelalderens olavsdyrkelse hadde et tilsvarende internasjonalt og flerkulturelt preg: Kirker viet til helgenkongens ære og kunstneriske fremstillinger av ham fikk stor geografisk utbredelse. Spesielt tallrike var olavskirkene i de nordiske landene, men også i Novgorod og så langt unna som i den østromerske keiserhovedstaden Konstantinopel fantes det slike kirker. På en av søylene i Fødselskirken i Betlehem er det bevart et maleri av helgenkongen i bysantinsk stil som dateres til 1200-tallet. Pilegrimer fra mange europeiske land fant veien til hans grav i Nidaros, og katedralen ble reist ved hjelp av utenlandske spesialister, fortrinnsvis fra de britiske øyer.

Fra 1800-tallet fikk olavsarven atter aktualitet som følge av det norske nasjonsbyggingsprosjektet. Grunnlovens kroningsparagraf fra 1814 fastslo at norske konger skulle krones i Trondheim domkirke. Dette var en klar henvisning til middelalderens selvstendige norske kongedømme. Den gang het det at regentene fikk riket i len av hellige Olav – Norges evige konge. I 1906 ble kong Haakon og dronning Maud kronet på stedet der hellige Olavs skrin hadde stått i middelalderen. Passende nok bar monarken St. Olavs orden. Ikke nok med det – kongeparet valgte dessuten å gi tronarvingen helgenkongens navn. I sin søken etter å tilegne seg en norsk identitet ble det nye monarkiet eksplisitt tuftet på arven fra Stiklestad.

Nidarosdomens omfattende restaurering og nytolkningen av vestfronten med dens rike skulpturprogram er den fremste fysiske manifestasjonen av olavsarvens revitalisering i nyere tid. På slutten av 1800-tallet begynte enkelte, deriblant Bjørnstjerne Bjørnson, å ta til orde for å gjeninnføre Olsok som høytidsdag i Den norske kirke for å styrke den nasjonale selvbevisstheten. Fullt gjennomslag fikk skikken imidlertid først ved 900-årsjubileet i 1930.

De seneste tiårene har fortolkningen av olavsarven dreiet vekk fra det eksklusivt nasjonale og over mot et tydeligere åndelig og inkluderende innhold. Pilegrimstradisjonens renessanse og økumenikk er nøkkelord her. Hellige Olav er en skikkelse som både Den norske kirke, Den katolske og Den ortodokse kirke kan samles om. Helgenkongen døde før det store skismaet i 1054, da det oppsto en formell splittelse mellom Øst- og Vestkirken. Han tilhører dermed den udelte kirkes felles arv. Dessuten er Olav særskilt interessant ut fra et østkirkelig perspektiv på grunn av hans nære tilknytning til Russland. I dag feires Norges nasjonalhelgen i flere av de ortodokse innvandrermenighetene her til lands, og det males nye ikoner av ham i bysantinsk stil. At hellige Olav er blitt et kraftfullt økumenisk symbol, har de senere årene kommet synlig til uttrykk gjennom Olavsfestdagens åpningsprosesjon, der representanter fra ulike kirkesamfunn i felleskap har båret en ikon av hellige Olav gjennom Trondheims gater.

For å understreke olavsarvens tverrkirkelige aspekt og hellige Olavs forbindelse med Russland, har det blitt foreslått å reise et ortodoks kapell på Stiklestad. På dette sterkt symboladete nasjonale erindringsstedet eksisterer det fra før av en middelalderkirke som tilhører Den norske kirke, samt et katolsk kapell. Ideen er etter mitt syn svært god, ettersom et ortodoks kapell vil tydeliggjøre at hellige Olav levde i den udelte kristenhetens tid, og derfor like gjerne kan betraktes som en ortodoks helgen, som en katolsk. Samtidig vil et slikt bygg, forutsatt at det vigsles og faktisk fungerer som ortodoks gudshus, og ikke en eksotisk kulisser, bidra til å tydeliggjøre trospluralismen i dagens samfunn. Takket være økende innvandring er ortodokse menigheter blant de raskest voksende trossamfunnene i Norge i dag. Gjennom aktiv formidling fra Stiklestad Nasjonale Kultursenter vil kapellet kunne bidra til økt bevissthet om en gren av kristenheten som i dag er lite kjent og forstått blant folk flest, til tross for at den på verdensbasis er nest størst etter Den katolske kirke.

Ut fra de fakta som er presentert ovenfor, skulle markeringen av Stiklestad-jubileet i 2030 være godt egnet til å belyse følgende hovedtemaer i form av eksempelvis forskningsprosjekter, internasjonale konferanser, publikasjoner og utstillinger:

- Den kristne kulturarven og fremmede religioners plass og betydning i dagens norske samfunn. Et nasjonalt flerfaglig forskningsprogram kan bl.a. bidra til å belyse de siste tiårenes endringer av vårt religiøse landskap, sekulariseringen av den offentlige sfæren og de utfordringer som oppstår i møtet mellom majoritetskulturens og minoritetenes religiøse forestillinger og praksiser.

- Forholdet mellom kirken og den norske staten i dag, og i ulike historiske perioder.
- Olavsarven i historisk og internasjonalt perspektiv: Hvordan har den kommet til uttrykk i fromhetspraksiser, folketro, kunst og litteratur gjennom ulike tider, og i forskjellige land?
- Hellige Olav som nasjonalreligiøst symbol. Forholdet mellom olavsarven og det norske nasjonsbyggingsprosjektet.
- Aspekter ved det norske monarkiets historiske, politiske, samfunnsmessige og kulturelle betydning. Analyser av dets offentlige iscenesettelse, ritualer og symbolbruk.

Hellige Olavs død i 1030 markerer et viktig tidsskille i norsk historie. Det er vanlig å regne vikingtidens slutt til midten av 1000-tallet. I middelalderen ble Norge både religiøst, politisk og kulturelt en del av det europeiske fellesskapet. Tusenårsjubileet for slaget ved Stiklestad er velegnet til å øke bevisstheten og stoltheten over vår kristne kulturarv, som opp gjennom historien har manifestert seg på så mange ulike vis: Alt fra kirkeliv og et mangfold av kunstneriske uttrykk, til omsorg for svake grupper og lovgiving med sikte på vern om menneskeverdet. Samtidig gir jubileet en gylden anledning til å belyse og diskutere hvordan vår kristne kulturarv i dag forholder seg til et samfunn i rask endring, der andre livssyn gjør seg stadig sterkere gjeldende.

Bergen, 7. november 2011

Caroline Serck-Hanssen

Kunsthistoriker, medlem av

Den Russiske Ortodokse kirke i Norge